

סימן יח

ברכת דיין האמת בלידת וולד הלוקה בתסמונת

דאון (או"ח סי' רכ"ב סע' א')

פתיחה

יש לדון בהורים שנוולד להם יולד הלוקה ב"תסמונת דאון" או "אוטיזם" וכדו', האם יש להם לברך ברכת "דיין האמת" על הלידה? והתפרסם בשם רב אחד שליט"א, שהורה לברך ברכת דיין האמת בשם ומלכות, כדין השומע

א. עלי להקדים שלא באתי במאמר זה להתעסק עם רגשות ההורים שקיבלו מהקב"ה ניסיון זה, ומן הסתם הרגשות מאד מעורבים ומורכבים, ואף משתנים מאדם לאדם ומהורים להורים. ולא באנו כאן אלא לברר בס"ד מהי ההלכה לעניין הלכות ברכות בלבד. כמו"כ, גם בהיבט המחשבתי אמוני וחברתי, לא יעסוק מאמר זה. ומה שכינינו במאמר תסמונת זו בשם "פגם" וכדו', לא באנו ח"ו לפגוע ברגשות מאן דהו, ורק לנוחות הניסוח כתבנו בלשון זו. ומאת הקוראים הנכבדים שמרגישים עצמם נפגעים מכך, אבקש סליחה מראש.

ומובן שלא באנו להורות הלכה למעשה, עד שיסכים לדברינו ת"ח פוסק הלכות מובהק. ואח"ז זכיתי וקיבלתי כמה מכתבים מנומקים מכמה מרבתי שליט"א, שעברו בעיון על כל המאמר הנ"ל, וכולם הסכימו עם מה שהעליתי כאן להלכה ולמעשה. מו"ר הגאון הרב יעקב פרץ שליט"א כתב אלי (במכתב מתאריך כ"ז טבת התשע"ג) בין היתר וז"ל "עיינתי בדבריך על מ"ש בדין לידת וולד הלוקה בת"ד. מה שהכרעת להלכה שלא לברך עליו ברכת דיין האמת, והסתמכת על הרד"א שהובא בביאור הלכה, דבריך והכרעתך נכונים, וכן נראה פשוט" עכ"ל. וכן מו"ר הגאון הרב דב ליאור שליט"א כתב אלי (במכתב מתאריך ב' שבט התשע"ג) בין היתר וז"ל "ולענ"ד צדקת בבירורך שלך, וכן נראה מסברא מתוך בירור ההלכה" עכ"ל. וכ"כ אלי מו"ר הגאון הרב אביגדר נבנצל שליט"א (בתאריך קרוב להנ"ל) וז"ל "כל הנ"ל נכון לענ"ד" עכ"ל. ואחר נתינת הסכמות אלו, ודאי כן יש להורות להלכה ולמעשה.

ולא אכחד, ששלחתי מאמר זה להגאון בעל מח"ס שו"ת אורחותיך למדני (בעילום שם) שליט"א, והוא אזיל כל בתר איפכא, וס"ל דיש לברך בנד"ד. אולם אחר בקשת המחילה מכת"ר הרמה, לפענ"ד דבריו תמוהים, וכבר השבתי לו בכתב על כל דבריו, ולענ"ד אין דבריו אף

שמועות רעות (שו"ע או"ח רכ"ב סע' ב'). ולפענ"ד, אליבא דכו"ע פשוט וברור שאין מקום לברך ברכה זו בנדון זה, ואפרש שיחתי.

דברי הפוסקים שאין לברך דיין האמת אלא על מה שניתן ואח"כ נפסד

והנה ז"ל האבודרהם (שער ח' ד"ה על שמועות טובות, עמוד שמ"ז) "ואם החמיץ יינו, אמרינן בירושלמי (ברכות פ"ו ה"ג) שמברך דיין האמת. אבל על העשב בקמה ועל הנקבה בבניו אין לו לברך דיין האמת, דבשלמא אם היה לו יין חשוב והחמיץ, יברך על אבידתו דיין האמת, אבל אם בא לו עשב בקמה, ונקבה בבניו, ולא נהפכו החטים לעשבים, והבן לא נהפך לנקבה, שאם לא רצה הבורא לתת לו רצה הבורא לתת לו הכל חטים והכל זכרים אין לו לברך על מה שלא נתן לו הבורא, כי אם על מה שנתן לו ונתקלקל או אבד או מת" עכ"ל. ודברי

האבודרהם הועתקו להלכה בספר אליה רבה (סי' רכ"ה סק"א), וז"ל "כתב רבי דוד אבודרהם, על עשב בקמה ונקבה בבניו אין לו לברך דיין האמת, כי לא נהפכו החטים לעשבים, והבן לא נהפך לנקבה, שאם לא רצה הבורא לתת לו הכל חטים והכל זכרים אין לו לברך על מה שלא נתן לו הבורא, כי אם על מה שנתן לו ונתקלקל או אבד" ע"כ.

וכן כתב הביאור הלכה (סי' רכ"ה ד"ה דיין האמת) וז"ל "אמרו לו שנמצא הרבה והרבה עשבים בקמה שלו, או שאשתו הולידה נקבה ותשוקתו היה רק לבן זכר, אין שייך לברך ע"ז דיין האמת אף שיש לו צער מזה, כי לא נתקן ברכה זו אלא על דבר שמתחלה ניתן לו ואח"כ נתקלקל או נאבד, משא"כ הכא החטים

לא ראייה אחת קטנה לברך בנד"ד (ושוב נדפסו דבריו בספרו ח"ד סי' ל"ב, עיי"ש). והבוחר יבחר ותו לא מדי.

ב. וידידי הרב מרדכי אלתר שליט"א (בעל מח"ס כגר כאזרח) רצה לטעון דשאני נד"ד, שאם ההורים כ"כ מצטערים עד שהיו מעדיפים שלא היתה באה הלידה כלל, ולהם נראה הדבר ממש כקללה ולא כברכה מועטת, בזה יש לברך דיין האמת אף על מה שכלל לא ניתן. ורק על מה שניתן חסר, בזה אין שייך לברך דיין האמת. וכגון שאם רצה המלך לתת לו מתנה גדולה, והסיתוהו ולבסוף נתן רק מתנה קטנה, בזה חידש האבודרהם דאין שייך לברך על מה שלא ניתן, משא"כ בדבר שמרוב צער האדם לא היה רוצה לקבל כלל, דלדידיה חשיב כקללה, בזה יש לברך. עכת"ד. ולפענ"ד סברא זו אינה נכונה כלל, שהרי מדברי האבודרהם מוכח להדיא לא כן. דמי לא עסקינן דאחר שגדלו לו עשבים בשדהו, החקלאי היה מעדיף שלא היה צומח כלום, דעכשיו הוא צריך לטרוח ולעקור העשבים, ואעפ"כ כתב האבודרהם דאין שייך לברך. וזה ברור.

לא נהפכו לעשבים והבן לא נהפך לנקבה אלא שמתחלה לא ניתן לו בן (וכה"ג בחטים, לא ניתן לו מתחלה הכל חטים), ואין שייך לברך דיין האמת על מה שלא ניתן לו (אליה רבה בשם אבודרהם) "עכ"ל. וכ"כ הכף החיים (סק"ז). ובספר הלכה ברורה (סי' רכ"ב שער הציון ס"ק י"ב) כתב שכ"כ הר"י בר יקר (רבו של הרמב"ן) בפירושו התפלות. וכ"כ עוד פוסקים.

מברר אם ספר חסידים והלכות קטנות מודים לסברת האבודרהם

והנה אמנם כתוב בספר חסידים (סי' שפ"ב) וז"ל "איש אחד נשא אשה שלא כחפצו, ובירך שתי ברכות, דיין האמת, והטוב והמטיב. ברוך דיין האמת שהזמין לו אשה שלא כחפצו, וברוך דיין האמת שלא לקחה ברצון אלא מחמת דוחקו. וברוך הטוב והמטיב שנותנים לו

ממון הרבה. אמרו לו זה אינו דומה למי ששמע שמת אביו ויורשו שמברך ברוך דיין האמת וברוך הטוב והמטיב, לפי שבידי שמים היא, אבל אתה בידך היה, למה לקחת אותה. אמר, דקדוקי עניות גרמו לי, וגם ע"פ הגזירה, כי ארבעים יום קודם יצירת הולד, מכריזים איזו אשה לאיש, לכך ברכתי ברוך דיין האמת" עכ"ל.

ולכאורה יש הכרח לומר דפליג על סברת האבודרהם, דבנידון הספר חסידים לא מיירי שהיה דבר ונפסד, אלא מראש נשא אישה רעה, ועל כך מברך דיין האמת. ואילו לסברת אבודרהם נראה שאין מקום לברך על אישה רעה, דמראש כך ניתנה לו אישה זו, ולא שקיבל דבר טוב ונפסד. ובפרט לפי מש"כ הס"ח בסו"ד שכך נגזר עליו מתחילתו, ארבעים יום קודם יצירת הולד. ואכתי צ"ע אם יש הכרח לומר דפליגי, ע' בהערה"ה.

ג. רוצה לתת טעם נוסף לברכת דיין האמת.

ד. כלומר, מחמת עניות נצרך לשאת אישה עשירה, על אף שאינה כחפצו.

ה. וידידי הרב ישי אחיטוב שליט"א העיר לי, דיתכן דאף בעל ספר חסידים מודה לסברת האבודרהם, ומה דכתב דעל אישה רעה יש לברך דיין האמת, אפשר לראות גם בזה מציאות של "היה ונפסד", דתחילה היו חיינו טובים ושלווים, וכעת נתקלקלו ונהיו רעים, וכמעט קץ בחיינו. עכ"ל. ולפענ"ד אין זה נכון, דהרי האבודרהם שכתב דבעי "היה ונפסד", בא לאפוקי מכגון שנולדה לו בת ומאד השתוקק לבן, ומי לא עסקינן דגם באופן שהאב מצטער מאד מאד, ואפילו כמעט קץ בחייו, ואפ"ה כתב האבודרהם דאין לברך, ואף אם יטען האב שחיינו השתנו וכמעט קץ בחייו, אפ"ה נראה שאין לברך לסברת האבודרהם. ואם איתא דבצער גדול מודה אבודרהם דלא בעי "היה ונפסד", או דעכ"פ מצטער מאד חשיב "היה ונפסד", היה כותב זאת. וע"כ דאין לחלק בזה. וזה פשוט לענ"ד. ולפי"ז נראה שאין מנוס מלומר דהספר חסידים והאבודרהם פליגי.

ואולם מש"כ בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' ז'), שמי שחלה ונפל למשכב צריך לברך דיין האמת, והסתמך שם על סברת הספר חסידים הנ"ל, נראה שאין הכרח לומר דפליג על האבודרהם. דכיון שמתחילה היה בריא, ורק אח"כ "חלה", י"ל דחשיב "היה ונפסד". ודו"ק. עכ"פ אף הוא כתב שם "אבל לא ראיתי נוהגין כן".¹

אכן באמת מדיוק לשונו שם נראה דלא ראה דברי האבודרהם, שהרי כתב שם וז"ל "שאלה, הנופל למשכב מהו שיברך. תשובה, אומר דיין האמת בשם ומלכות, וכן על כל מה שהוא מצטער עליו" ע"כ. ומסתימת דבריו שכתב שעל כל מה שמצטער מברך, נראה דלא בעי "היה ונפסד". וכן אחר שהביא דברי הספר חסידים שם כתב "הרי לך בהדיא במה שגיליתי לך אוזן (ב"א סי' רס"ד), דבברכות ההודיה אין קפידא לברך, וכל אחד לפי תבונתו ותבונת לכו לשבח את ה' יש לו לברך, שהרי התקין (הספר חסידים הנ"ל. ד.א.) ברכת דיין האמת לאותו נושא אשה, מה שלא הוזכר בגמרא" ע"כ.

ושו"ר לו בתשובה נוספת (ח"א סי' ז')², שהביא סברא לברך דיין האמת

בנישואי אישה, עיי"ש. ויתכן מאד שאם היה רואה דברי האבודרהם דאין לברך דיין האמת אלא על "היה ונפסד", היה מודה לו. ואף שלכאורה גם הלק"ט הסתמך ע"ד ראשון (ספר חסידים), מ"מ סברת האבודרהם נראית מוכרחת, כדלקמן, וכן הסכימו הפוסקים כנ"ל. ועוד, יתכן ונמצא איזו סברא לומר דאף הספר חסידים יודה לסברת האבודרהם.

עכ"פ, מדברי כל הפוסקים שהבאתי לעיל, מוכח שלא כדבריו (וגם במה שכתב דעל ברכות ההודיה "אין קפידא לברך", דבריו באו כסברת הב"ח או"ח סי' כ"ט דבברכת שהחיינו אין לומר סב"ל, ע' בדבריו בח"א סי' רס"ד. וידוע דרבו הפוסקים החולקים על זה, ע' בשו"ת יבי"א ח"ו או"ח סי' מ"ב אות ד', ואכמ"ל).

מבאר שלסברת האבודרהם וסיעתו אין מקום לברך בנד"ד

איך שלא יהיה, אנן נקטינן כדעת האבודרהם וסיעתו, ולפי"ז נראה שלא שייך לברך בנד"ד, דלא עסקינן שהבן נולד בריא ואח"כ חלה, אלא מעיקרא נולד בעל מום, ולא תיקנו לברך בזה דיין האמת. וכמו שמי שמאד רצה בן

1. וכבר נודע מש"כ הגאון רבי שלמה לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (סי' ד'), שקבלה בדינו שאין לסמוך על ספר הלק"ט להלכה בלא ראיות מוצקות לדבריו, מכיון שלא כתב דבריו להלכה ולמעשה, אלא כדי לחדד בו את התלמידים. עיי"ש.

2. ועיי"ש בהערת המהדיר (גן הלק"ט) דיש שהבינו שעל דרך ההלצה אמר כן, ולא לדינא.

האמת מן הטעם האמור, דכל שלא נולד תינוק חי ממש, א"א לומר שהיה לו משהו ונפסד. (וזכר לדבר מה שאמרו חז"ל "עובר ירך אימו". יבמות ע"ח ע"א. כלומר, דכל שלא נולד ממש, אינו כלום לעניין זה. וכן קי"ל דכל עובר שלא נולד אינו נקרא נפש^ט), וכל שעוד לא נולד אינו חשוב ישות בפני עצמו, לומר שאחר שמת "היה ונפסד". ואף את"ל דיש לברך על הפלת עובר שלם, דסו"ס יש כאן "עובר" שנפסד, מ"מ בנוולד ולד פגום, שכבר מהשלבים הראשונים של ההריון העובר היה פגום, נראה פשוט דאין לברך.

ברכת דיין האמת אינה אלא על פגם דבתר לידה

ונראה שיש להביא ראיה ברורה לזה, ממה כתב מרן השו"ע (רכ"ה סע' ט') וז"ל "הרואה את החגר ואת הקטע ואת הסומא ומוכה שחין והבהקנין, והוא

ונולדה לו בת ומצטער על זה מאד, לא יברך דיין האמת כדכתב האבודרהם, דמתחילה ניתנה לו בת, ולא שנשתנה הוולד מבן לבת, כמו"כ פשוט בנד"ד שמתחילה ניתן לו בן פגום.

ובאמת הקשתי לאותו רב מדין זה, ודחה, דאף בנד"ד חשיב שנפסד מה שניתן לו, שכן הביצית בראשית ההריון היתה תקינה, ורק אח"כ נפגמה. עכת"ד. ולפענ"ד סברא זו תמוהה מאד, דאף אם כן הוא בדרך הטבע (מה שאינו מוכרח, ע' בהערה^ח), מ"מ לענ"ד אין להחשיב ביצית בתחילת הריון כדבר שניתן, ורק אח"כ נפסד, דאין זה אלא מיא בעלמא. כך נראה פשוט מסברא. ולדבריו, על כל ווסת יש לאשה לברך ברכת דיין האמת, שהרי ניתנה ביצית ונפסדה. וזה דבר זר מאד.

ואף אם אשה ר"ל הפילה עובר שלם, מסופקני מאד אם יש לברך דיין

ח. לפענ"ד גם אם האמת כדבריו, אין זה משנה לדינא, וכדלקמן. אכן שלחתי שאלה זו, האם הביצית תקינה מעיקרא, ורק אח"כ נפגמת, או שהיא פגומה מעיקרא, לרה"ג הרב מנחם בורשטיין שליט"א ראש מכון פוע"ה, וענה לי וז"ל "פרופ' פלוס אומר שזה יכול להיות או כך או כך. לפעמים יש ביצית שבאה עם ב' כרומוזום כ"א, ולפעמים יש ביצית עם כרומוזום אחד, אבל בשכפול הביצית הוא משכפל את עצמו יותר מדאי, ואז יש ג' כרומוזומים. יש מקרים מאד מאד נדירים שבזרע יש ב' כרומוזום כ"א. אבל זה נדיר מאד, וזה מופיע בעיקר אצל גברים מבוגרים" ע"כ. וא"כ, כיון דלפעמים הביצית תקינה מעיקרא ולפעמים פגומה מעיקרא, א"כ אף לשיטת הרב הנ"ל לא יהיה הדבר אלא ספק, הא קי"ל ספק ברכות להקל. ובפרט ספק במציאות שלא ניתן לברר.

ט. ומה דקי"ל דמחללין שבת על עובר (ע' שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' פ', וח"ח סי' פ"ח, וח"י סי' רל"א, ובספר חזו"ע שבת ח"ג עמ' של"ח), אין זה עניין לנד"ד, דסו"ס עובר יצור חי הוא, ושייך בו סברת "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", אך עדיין העובר לא ניתן ממש להוריו, ולכן אין לברך דיין האמת.

מי שמנומר בנקודות דקות, אם הם ממעי אמם, מברך משנה הבריות, ואם נשתנה אחר כך, מברך דיין האמת" עכ"ל. ומבואר להדיא, דכל שנולד פגום אין מקום לברך דיין האמת.

והטעם לזה, ראיתי שהביא בספר הלכה ברורה (סי' רכ"ה) שער הציון ס"ק פ"ז) בשם ספר יד המלך על הרמב"ם (בהקדמה לחלק ד') שכתב וז"ל שם "שבנשתנה אח"כ הוא מחמת מעשיו וחטאיו, והוא גרם לעצמו, ולכן הוי דבר רע וצריך לברך דיין האמת", כדי להצדיק דין שמים. אבל כשנולד כך, הרי זה חיסרון מאת ה', ואינו בגדר רע בעצם, כי הצור תמים פעלו ומאיתו לא תצא רעה אלא חסרונות להשלמת הבריאה וטובתה" עכ"ל היד המלך². ולפי טעם זה בודאי שאין מקום לברך בנד"ד.

ובאמת נראה שכן מוכח מגוף הסוגיא, דהכי איתא בברכות (נ"ח ע"ב) "אמר רבי יהושע בן לוי הרואה את הבהקנים, אומר ברוך משנה הבריות. מיתיבי, ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלוקן ואת הקפח ואת הננס ואת הדרניקוס, אומר ברוך משנה את הבריות. את הקטע ואת הסומא ואת פתויי הראש ואת החגר ואת המוכה שחין ואת הבהקנים אומר ברוך דיין אמת. לא קשיא, הא ממעי אמו, הא בתר דאתיליד. דיקא נמי, דקתני דומיא דקטע, שמע מינה" ע"כ. וכתב שם רש"י וז"ל אומר ברוך משנה את הבריות, דממעי אמן הוו. היכא דאיתרע ליה בתר דאתיליד, לאחר שנולד נולדו בו" ע"כ. ומדיוק לשונו שכתב "לאחר שנולד נולדו", משמע דקודם שנולדו אין מקום לברך דיין האמת³. וכן

י. וכן מוכח בלבוש (רכ"ה סע' ט'), ובמשנ"ב (שם ס"ק כ"ו).

יא. ע' ברש"י על ספר תהלים (פרק ק"א פס' א' ד"ה חסד ומשפט). וע' היטב באבודרהם (הלכות ברכות שער ח') שכתב "הרואה את החגר וכו' מברך דיין האמת, שדן עליהם בעונם" ודו"ק.

יב. ומה שסיים שם בהלכה ברורה דמדברי הר"י בר יקר (הובא בספר קובץ שיטות קמאי ברכות נ"ח ע"ב) נראה שלא כדבריו, נראה לי דר"ל, שהר"י בר יקר כתב שמה שמברכים על כושי ברכת משנה הבריות זה מטעם ש"כשהקב"ה עושה שינוי גדול על אדם, ודאי עוון אבותיו או אבות אבותיו גרמו לו" ע"כ. ומבואר דאף ברכת משנה הבריות היא על הצדקת הדין, ושלא כדמשמע מדברי היד המלך דאינה הצדקת דין. ברם, על עיקר דברי היד המלך וטעמו למה אין שייך לברך דיין האמת על נולד פגום, ודאי אין הר"י בר יקר חולק, דזהו דין התלמוד (ברכות נ"ח ע"ב), וכדלקמן.

יג. וז"ל הכלבו (סי' פ"ז) "הרואה אדם שנשתנה מבריתו בידי שמים, אומר ברוך משנה הבריות. ואם נשחת בידי אדם אומר ברוך דיין האמת" עכ"ל, ודו"ק.

ונפסד, וכל שעדיין לא נולד, לא חשיב
 "היה" ונפסד^{טו}.

הטעם דאין לברך דיין האמת בנוולד פגום ממעי אמו

ואין לומר דמה דאין לברך דיין האמת
 בנוולד ממעי אמו הוא מטעם דכיון

מדוייק בלשון ראשונים רבים (ע' קובץ
 שיטות קמאי ברכות ח"ג עמ' תתת"ח עד
 עמ' תתת"י). ולדבריהם זהו גם פירוש
 דברי הגמרא דרק "בתר דאיתליד" שייך
 לברך דיין האמת. והטעם פשוט כנ"ל,
 דכל שהעובר עדיין לא נולד לא שייך
 לברך, דאין לברך אלא על מה שהיה

יד. אכן בראבי"ה (סי' קמ"ו) כתב דבירושלמי איתא להיפך. ור"ל דממעי אימו מברך דיין
 האמת, ואחר לידה מברך משנה הבריות. וזה נגד ש"ס דידן וכל הראשונים. וצ"ע. ובסמ"ק
 (ברכות סי' קנ"א) הובא מהירושלמי כש"ס דידן, עיי"ש. והנה מלשון הכלבו (סי' פ"ז) נראה
 דאינו תלוי אם המומים נוצרו קודם לידה או אחר לידה, וז"ל שם "הרואה אדם שנשתנה
 מבריתו בידי שמים אומר ברוך משנה הבריות, ואם נשחת בידי אדם אומר ברוך דיין האמת"
 עכ"ל. ודבריו לכאורה אינם מובנים. ונראה שהוא מפרש דממעי אמו היינו בידי שמיים ואף
 אחר לידה. ובתר דאיתליד, היינו שנגרם לו כן בידי אדם (וזה כמובן לא שייך קודם לידה).
 אך פירוש זה נראה דחוק, דא"כ היה לש"ס לומר בקצרה "הא בידי אדם, הא בידי שמיים".
 וצ"ע.

טו. וידי"נ הרב שמואל אביטן שליט"א העיר, דאם נניח שבאמת במציאות יש פגמים בכיצת
 הנוצרים רק לאחר ראשית ההריון, א"כ אין ראייה גמורה מהגמרא נגד הוראת הרב הנ"ל,
 דבגמרא מיידי שהפגם הוא מתחילת ההריון, ובזה קאמר הש"ס דאין לברך דיין האמת, כיון
 שמראש כך ניתן הולד. משא"כ בנד"ד, אם נאמר שהפגם קורה אחר תחילת הריון תקין, א"כ
 אחר שכבר היתה הפריה תקינה, והעובר החל להתפתח, בזה אפשר לומר דחשיב "היה ונפסד".
 והש"ס שאמר לברך דיין האמת רק בתר דאיתליד, רק בא לאפוקי מאופן שממש מתחילת
 ההריון העובר ניתן פגום. עכת"ד. ואנא דאמרי, הרי האבודרהם כתב דעל מי שנתאוה לבן
 ונולדה לו בת לא שייך לברך דיין האמת, והרי ידוע מה שאמרו חז"ל (ברכות ס' ע"א) דעד
 מ' יום העובר יכול להשתנות מבן לבת ולהיפך, וא"כ חזינן דאף על דבר שלא ניתן מעיקרא
 ממש, אלא השתנה מעט אחר תחילה ההריון, חשיב ליה האבודרהם כלא היה, אלא שכך נוצר
 מעיקרא, אף דיתכן דהעובר התחיל כבן ונהפך לבת. ומבואר שאין מקום לברך בזה. וממילא
 ברור שה"ה לנד"ד. ולענ"ד זוהי ראייה גמורה כדי לדחות הסברא הנ"ל. והסברא בזה פשוטה
 כפי שביארתי, דכל שלא יצא העובר לאויר העולם, חשיב כמיא בעלמא, ולא חשיב "היה
 ונפסד" רק בתר דאיתליד. ועוד, שכל ההנחה בנויה על הנחה שאינה מבוררת ומוכחת מדעית,
 שהביצית תקינה ומתקלקלת אח"כ, וכבר הבאנו מרופא מומחה שכרום מקרים אין הדבר כן,
 וודאי אף לשיטת אותו ת"ח דחשיב ליה היה ונפסד, יש לחוש בספק כ"כ גדול במציאות
 ל"ספק ברכות". אולם באמת לענ"ד מדינא אין מקום לברך בזה, ולא רק מחמת הספק,
 וכמבואר.

השו"ע (רכ"ה סע' ט') דבעי מצטער. וע' מג"א (ס"ק י"ח), ומשנ"ב (ס"ק כ"ז וכ"ח), וערוך השלחן (סע' י"ג). וכ"כ הב"ח (רכ"ג אות ב') בעניין אחר, והט"ז (רכ"ג סק"ד), וע' משנ"ב (רכ"ג סק"ח). וע' בספר הלכה ברורה (סי' רכ"ה אות נ"ה הערה ס"ז, עמ' תי"ד תט"ו) שהוכיח דבעי מצטער ממש כדי לברך דיין האמת^{טז} (עכ"פ לרוה"פ, עיי"ש).

וא"כ פשוט דאין זה קשור לחילוקי הגמרא בין נולד ממעי אימו או בתר דאיתליד, אלא הא דבעי מצטער הוא משום שהברכה נתקנה כדי שמי שמרגיש צער בליבו, יצדיק עליו את הדין. והצדקת הדין אינה אלא בתר דאיתליד וכנ"ל, אך לא מטעם דבסתמא הצער גדול דווקא בתר דאיתליד. אלא מהטעם הנ"ל, דאין שייך להצדיק דין על מה שניתן חסר כדכתב אבודרהם. ודו"ק. (וגם אליבא דאמת, מסופקני אם הצער גדול יותר בתר דאיתליד, מבנולד כן ממעי אימו. אכן לדינא אין בזה נ"מ וכמבואר).

ואמנם כמה ת"ח העירוני^{יז}, דיתכן ויש לחלק בין ברכת דיין האמת דגבי שמועות רעות, לדיין האמת דרואה בריות משונות. וכדמשמע קצת מהתוספתא,

שנולד כך אין בזה כ"כ צער, משא"כ אם הפגם בא בתר דאיתליד, אז הצער גדול (ולפי"ז יתכן ויש מקום לדון בנד"ד, דאם צער ההורים והקרובים גדול, אז אולי יש מקום לברך אף כנולד פגום ממעי אימו), שהרי בלא"ה לעולם אין לברך דיין האמת אלא אם מצטער צער גדול, וכפי שכתבו הראשונים להדיא בשם הראב"ד (ע' טור סי' רכ"ה, וב"י שם בשם תשובות הראב"ד סי' ר"ב. וע' קובץ שיטות קמאי ברכות נ"ח ע"ב שראשונים רבים הביאו דבריו להלכה. ובספר הבתים הלכות ברכות שער י"ג סע' ס"ט כתב שם בשם הראב"ד דאדרבה, שמחה היא לראות גוי במצב כזה. ואף שהאבודרהם הביא בשם הרב אברהם בר' יצחק אב"ד שכתב לברך על גוי, והובא בב"י. מ"מ אין הכרח דסובר דא"צ שיצטער, רק דיתכן דסובר שאף על גוי בסתמא מצטער. ואף אם נאמר דפליג וסובר דלא בעי מצטער, וכדמשמע קצת מדברי ספר הבתים הנ"ל בשם "יש מי שכתב", וסיים שם "וכן נראה". וכן מוכח במאירי ד"ה הרואה את הכושי, שהביא שיטת הראב"ד דבעי מצטער וכתב "ואין הדברים נראים לי, שראיית הדברים המחודשים אף בלא הנאה ואף בלא צער ראוי לברך עליה" ע"כ, מ"מ אין הלכה כן), וכ"פ מרן

טז. ומש"כ בהלכה ברורה שם בעניין אשתו של לוט, לא ידעתי למה לא הביא שם מדברי המשנ"ב בשער הציון (סי' רי"ח ס"ק כ"ב), ולפי דבריו שם נחא בפשיטות. ודו"ק.

יז. ידי"נ הרה"ג שלמה הירש שליט"א וידי"נ הרב בניהו שנדורפי שליט"א וידי"נ הרב אהרן כהן שליט"א.

ולפענ"ד אין חילוק זה מוכרח כלל, ובפשטות נראה דכל דיני דיין האמת אחד הם. ואם היה חילוק זה נכון, היו רבותינו הראשונים טורחים לכותבו. וגם מדברי היד המלך שהבאתי לעיל מוכח להדיא לא כן. ואפילו אם נקבל חילוק זה, מ"מ גם הם הודו דאף לשיטתם, מדברי האבודרהם ודאי מוכח דבנד"ד אין לברך דיין האמת מדין שמועות רעות אלא על מה שהיה ונפסד, ולכן לדינא אין לזוז מהוראת האבודרהם והאחרונים, ולכן אין מקום לברך בנד"ד.

מגלה בס"ד מקור שיטת

האבודרהם מהתלמוד

ולפענ"ד הדבר ברור שזהו מקור דברי האבודרהם. דלכאורה סתם

אמרו במשנה (נ"ד ע"א) "על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת", ומנ"ל לאבודרהם לחדש דהנ"מ רק על דבר שהיה לו ונפסד. ואף שהסברא בזה ברורה וכנ"ל, מ"מ מקור מהתלמוד לא הביאו, לא האבודרהם בעצמו, ולא האחרונים שהביאו דבריו. אכן לפי המבואר כאן דרק היכא ד"בתר דאיתיליד" הפגם יש לברך דיין האמת, ניחא, דכל שנולד עם החסרון לא שייך לברך דיין האמת.

ונראה בס"ד להטעים הסברא בזה, דאין שייך "להצדיק דיין" כשקיבל מתנה חסרה. דאין זה דרך ארץ כלפי נותן המתנה, "שאם לא רצה הבורא לתת לו הכל חטים והכל זכרים, אין לו לברך דיין האמת על מה שלא נתן לו הבורא" (לשון האבודרהם הנ"ל). ורק אחר שקיבל דבר

דברישי פ"ו (סי' ג') כתוב "רבי אומר, מניין שכשם שאתה מברך על הטובה כך אתה מברך על הרעה, ת"ל אשר נתן ה' אלהיך אשר נתן לך, דיינך בכל דין שדנך, בין מידת הטוב בין מידת הפורענות". ורק אח"כ (בס' ו') הביאה התוספתא דין ברכת דיין האמת דהרואה בריות משונות. (אמנם בתוספתא ברכות מהדו' ליברמן פ"ו סי' ג' איתא רק ברכת דיין האמת דהרואה, ולא הובא דין שמועות רעות). וכן משמע קצת ברמב"ם, דכפרק י' (הלכה ג') הביא דין דיין האמת דעל שמועות רעות, ורק אח"כ (בהלכה י"ב) הביא דין דיין האמת דהרואה בריות משונות (ובהלכה י') הביא דין דיין האמת דהרואה בתי ישראל בחורבנן).

וא"כ, יתכן לומר דשאני דין הרואה דלא מיירי בבשורות רעות לשומען, ואין הברכה שם אלא על הראיה בעלמא, ואף לראב"ד דבעי שיצטער, מ"מ הברכה היא בעצם על הראיה (והצער הוא רק תנאי), וכ"ש לחולקים על הראב"ד וסוברים דלא בעי מצטער, ודאי דהברכה היא רק על הראיה, וכדכתב המאירי הנ"ל "שראיית הדברים המחודשים אף בלא הנאה ואף בלא צער ראוי לברך עליה". אכן בנד"ד שנולד להורים ולד פגום, יש להם לברך דיין האמת מדין שמועות רעות, ובזה לא מחלקינן בין בא הפגם ממעי אימו או בתר דאיתיליד. אלא כל שבעבורו השמועה רעה, יש לברך דיין האמת. עכת"ד חבירי (בתוספת נופך משלי).

מסויים, וקנהו לגמרי, ואחר שקנהו נחסר או נפסד, אז יש להצדיק ולקבל הדין באהבה ולברך דיין האמת^י, והיא סברא ברורה לפענ"ד.

אם יש לברך דיין האמת על הפלת עובר ועל מות נפל תוך ל' יום ללידתו

הן אמת שהראוני מש"כ באיזה ספר בשם הגאון רבי משה פיינשטיין (שהובא בספר יסודי שמחות לרב פלדר, עמ' ב' הערה ח'), דיש לברך על הפלה של הריון דיין האמת. עכ"ת^ד. אמנם לפי מה שהבנתי שם, הגאון בעל אגרות משה מיירי רק לעניין ולד שנולד חי לגמרי, ומת תוך ל' יום דמדינא חשיב נפל. ובזה באמת אף אני מודה שיש לברך לכו"ע דיין האמת, דסו"ס היה לו תינוק גמור, אלא שמת. ואע"פ שבגדר ההלכתי התינוק נחשב "נפל" ואין מתאבלים עליו (ע' שו"ע יו"ד סי' שע"ד סע' ח', ובחזו"ע הלכות אבלות ח"א עמ' קכ"א, ובעמ'

שפ"ה. וע"ע בשו"ת משנה הלכות חלק ט"ז סי' קי"ט), מ"מ נראה שאין זה חסרון לברכת דיין האמת, מאחר שסו"ס היה לו "ולד" ואבד. וידוע דהברכה אינה קשורה כלל עם חיוב האבלות^ט. משא"כ בנפילת הריון, בזה נראה דאין לברך, משום דאכתי לא היה לו "ולד", וכדמשמע מלשון הגמרא ורש"י, דכל שלא נולד, לא חשיב לברך דיין האמת. וזה ברור, ודלא כפי שדימה מה דלא דמי בספר אחד מנידון הוראת הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל על נפל, לנפילת הריון.

וע' בספר תורת היולדת (פרק ל"ז סעיף ז' עמוד קע"ז, וכן בספרו שיעורי תורה לרופאים חלק א' עמ' רפ"ו), שהביא לדון בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל אם יש לברך שהחיינו בלידת ילד מונגולואיד, ופסק שם דאין לברך, וכלל לא דן שם אם יש לברך דיין האמת^י. וכן בספר אשרי האיש (ליקוט פסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל), לא הביא דבר מכל זה. וקצת משמע דלדעתו אין לברך דיין

יח. והנה המעיין בכל הדוגמאות במסכת ברכות לברכת דיין האמת (כגון על מת בדרך מ"ו ע"ב ונ"ט ע"ב. והרואה אשת לוט בדרך נ"ד ע"ב, והרואה בתי ישראל בחורבן בדרך נ"ח ע"ב), יראה שבכולם הנידון הוא שהיה משהו ואבד. ולכן גם דין ברכת דיין האמת על שמועות רעות (שבדף נ"ד ע"א), יש לברך רק כשהיה ונפסד וכהוראת האבודרהם. וכן מדוייק היטב בלשון הש"ס בסנהדרין (מ"ב ע"א) "אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא וליבריך הטוב והמטיב, אמר ליה אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת דלבריך הטוב והמטיב", ועיי"ש היטב כי ראייה נכונה היא לפענ"ד.

ט. וכבר האריך בזה מרן הראש"ל זצ"ל בשו"ת יבי"א (ח"ב יו"ד סי' כ"ג, ובעוד מקומות ובשאר ספריו), עיי"ש.

כ. ויש להעיר, שאותו רב שהורה לברך דיין האמת, הורה לברך גם ברכת שהחיינו בלידה

האמת בנד"ד. ויעויין בשו"ת קב ונקי (סי' ע'), שחזר על מה שכתב בתורת היולדת ובשיעורי תורה לרופאים. (ואותו רב שהורה לברך בנד"ד דיין האמת, כתב "ודלא כדעת הגרי"ש אלישיב". מוכח שאף הוא הודה דדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל לא לברך בנד"ד).

ואגב דיון זה, אכתוב כמה מילים לעניין ברכת שהחיינו או הטוב והמיטיב בלידת ולד פגום. ולפענ"ד נראה פשוט, דאלו הנוהגים לברך ברכה זו כדעת מרן^{כא} בלידת בן (ע' שו"ע או"ח סי' רכ"ג סע' א'), יברכו אותה כמנהגם גם בנוולד ולד פגום. ואיני רואה שום סברא לא לברך.

(או הטוב והמיטיב. ע' סי' רכ"ג סע' א'), בנוסף לברכת דיין האמת. וחשב להביא ראיה מהא דקי"ל (או"ח רכ"ג סע' ב') "מת אביו מברך דיין האמת. היה לו ממון שירשו, אם אין לו אחים מברך גם כן שהחיינו. ואם יש לו אחים, במקום שהחיינו מברך הטוב והמיטיב", והכא נמי יש צער ושמחה מעורבים גם יחד, ולכן יברך הב' ברכות זו אחר זו. וכן דימה אותו רב. עכת"ד. אולם לפענ"ד אין הדמיון עולה יפה, דבנידון מת אביו, ברכת דיין האמת היא על המיתה בלבד, וברכת שהחיינו אינה על המיתה כלל, אלא רק על הממון שירש. ואף דאם לא היה מת האב, הבן לא היה זוכה בממון, מ"מ שני המקרים נפרדים הם באמת, ולהכי מברך שתי ברכות. משא"כ בנד"ד, לידת הוולד היא שגרמה לשמחה ולצער ביחד, ובכה"ג אין מקום ואין מקור לברך ב' ברכות סותרות על עניין אחד ממש. ודו"ק. ויעויין היטב בחזו"א סוף חלק או"ח בליקוטים, עמ"ס מועד קטן. כן שמעתי להעיר מירידי הרב ישעיהו גולדנהירש שליט"א, וקיבלתי את דבריו. וכתב אלי על סברא זו מו"ר הגאון הרב אביגדר נבנצל שליט"א "אמת ויציב" ע"כ.

הן אמת שאח"ז ראיתי בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סי' רפ"ב), שהעלה לברך דיין האמת ושהחיינו על מעשה אחד, היינו קידושין באופן שהתחייב לה סך רב, עיי"ש. ובענייתי דבריו צ"ב. ושוב העיר לי ירידי הרב מרדכי אלתר שליט"א, דבאמת אין מדבריו ראיה לסתור, דלא כתב שם דיש לברך שהחיינו ודיין האמת על עצם קידושי אישה, אלא "שהחיינו" היא על השמחה באישה, ו"דיין האמת" מברך "מפני העול אשר יסבול ויתחייב לה, ואולי תקצר ידו אחר כך" ע"כ. (ועיי"ש שלדינא הסכים דאין לברך, דבברכות אלו לא אזלינן בתר עתיד אלא בתר הווה, כמבואר בברכות נ"ד ע"א וברמב"ם). וא"כ יש כאן שתי עניינים נפרדים. א. השמחה על עצם הקידושין. ב. העצב על מה שמתחייב לפרנס אותה. (ובאמת אין קשר מהותי בין הקידושין לחיוב הפרנסה, דהא קי"ל באה"ע סי' ס"ט סע' ד' ד"יכולה אשה שתאמר איני ניוונת ואיני עושה"). וזה ודאי דמי למת אביו דיש כאן שתי עניינים נפרדים. ולא דמי כלל לנד"ד, דהעצב ושמחה תרוייהו באו על הלידה בחדא מחתא. וזה ברור.

כא. הדגשתי לנוהגים כשו"ע, מפני שרבים נהגו שלא לברך שהחיינו או הטוב והמיטיב בלידה, וע' בספר הלכה ברורה (סי' רכ"ג), ובספר מנהגי השלחן שם, ובמש"כ בזה מרן הראש"ל זצ"ל בחזו"ע טו"ב וברכות (עמ' שפ"ח), ואכמ"ל.

אלא כששמח, מברך ברכה זו בשם ומלכות, וכמנהגו תמיד.

וכן אלו הנוהגים ע"פ פסקו המפורסם של הרב משנ"ב^כ לברך שהחיינו על ראיית בת בפעם ראשונה אחר הלידה (ע' בסי' רכ"ג משנ"ב סק"ב), איני רואה שום מניעה לברך כששמח לראותה, וככל לידת ילד רגיל. ובפרט ששייך בזה הסברא שכתב שם המשנ"ב "דלא גרע ממי שרואה את חבירו לאחר ל' יום ושמח בראייתו דמברך שהחיינו" ע"כ. עכ"פ, ברכת שהחיינו שנוהגים לברך בעת קיום מצוות ברית מילה (ע' בחזו"ע טו"ב וברכות עמ' שפ"ח), נראה דכו"ע יודו דיש לברך אותה.

העולה מכל האמור

הורים שנולד להם וולד עם פגם מכל סוג שהוא (פיזי או שכלי, או שניהם

יחד), אף אם הם מצטערים מאד, אין להם לברך ברכת "דיין האמת" אליבא דכו"ע. ואין בזה שום ספק, אלא מדינא חכמים לא תיקנו לברך בזה דיין האמת. וכן הסכימו עימי למעשה מו"ר הגר"ד ליאור שליט"א, ומו"ר הגר"א נבנצל שליט"א, ומו"ר הגר"ר יעקב פרץ שליט"א במכתביהם אלי (הו"ד בהערה לעיל).

והשתא דאתינן להכי, אגב דין זה נתבאר במאמר שאף על הפלת עובר שלם ר"ל, נראה שאין מקום לברך דיין האמת. ולא יהיה דין זה (של הפלת עובר) אלא ספק, הא קי"ל ספק ברכות להקל. אכן על נפל שמת בתוך ל' יום ללידתו, אף שקי"ל דאין מתאבלים עליו, המברך אחר מותו דיין האמת, יש לו על מה שיסמוך (וכן העידו שפסק הגאון בעל שו"ת אגרות משה). והנראה לענ"ד כתבתי, וצור יורנו נפלאות מתורתו.

כב. הדגשתי לנוהגים כמשנ"ב, מפני שרבו החולקים עליו בזה, ע' מש"כ בזה מרן הראש"ל זצ"ל בחזו"ע טו"ב וברכות (עמ' שפ"ט ש"צ), ואכמ"ל.